

מבשר טוב

ליל שבת קודש

פרשת מקץ - שבת חנוכה

ירושלים

תשע"ט

מאמר מבית האסורים יצא למלוך

א

הקדמת השאלות בענייני הפרשה וחג החנוכה

"וְיִהְיֶה מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים וּפְרָעָה חָלַם וְגו' וַיִּשְׁלַח פְּרָעָה וַיִּקְרָא אֶת יוֹסֵף, וַיְרִיצֵהוּ מִן הַבּוֹר וְגו'. וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל פְּרָעָה חָלוֹם פְּרָעָה וְגו'. וְעַתָּה יֵרָא פְּרָעָה אִישׁ נְבוֹן וְחָכָם, וַיִּשְׁתַּיְתְּהוּ עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם. וַיֹּאמֶר פְּרָעָה אֶל יוֹסֵף כֹּ' אֵין נְבוֹן וְחָכָם כְּמוֹךָ. אַתָּה תִּהְיֶה עַל בֵּיתִי, וְעַל פִּיךָ יִשְׁקוּ כָּל עַמֵּי וְגו'"

מבואר, שבאותו היום ובאותו מעמד התהפך יוסף בבת אחת מקצה אל קצה. נכנס נער עבד מבית האסורים במקום אשר אסירי המלך אסורים, ויצא מלך על כל ארץ מצרים אשר על פיהו ישק כל עמי.

ובמדרש (ב"ר פט, ג) דריש ביה ביוסף מקרא דקהלת (ד, יד): "כי מבית הסורים יצא למלוך. זה יוסף, שיצא מבית האסורים של פרעה, יצא למלוך, וישלח פרעה וכו'" ע"כ.

וצריך ביאור בכוונת זה המדרש, מאי קא משמע לן במה שדרשו ליוסף במקרא זה, הלא הדבר מבואר בפסוקים לפנינו וזיל קרי ביה רב, שמתחילה היה יוסף בבית האסורים ולבסוף יצא משם למלוך, ומה בא זה המדרש ללמדנו.

ובסה"ק תולדות אדם לחג החנוכה, מביא משם המגלה עמוקות: "יוסף בגימטריא מלך יון", וכן הוא בגימטריא "אנטיכוס". והמכוון בזה, שכח ההתגברות כנגד אנטיכוס מלך יון נשאב ונמשך מכוחו של יוסף הצדיק, שמידתו וצדקותו הגדולה שהשריש בישראל, היא שעמדה להם לחשמונאים לנצח את אויביהם ולנצח על מלאכת בית ה', לעמוד איתן כנגד היוונים, ומכוחו של יוסף נמשך נס החנוכה לדורות עולם. וכן מאריך בזה זקני הקדוש זצוקללה"ה בדברי בינה, עיין שם.

וצריך ביאור בדברי קדשם, מהי מידתו של יוסף הצדיק דייקא, שרק מכוחו יכלו להתגבר כנגד מלכות יון הרשעה, ולאִיזה כוח מיוחד נצרכו החשמונאים להמשיך אז מכוחו של יוסף.

ב

עוצם כח המהפכה בבת אחת מתחתית השפלות עד רום המעלה

והנראה בעזה"י, דהנה מטבע האדם כשעוברים עליו מהפכות, שקשה עליו להתהפך בבת אחת, ולהסתגל בפתאום ממצב אחד אל מצב הפוך. וכגון היוצא מבית האסורים וכיוצא, שנצרך לתהליך של שיקום עד שיחזור אל איתנו הראשון, וקשה מאוד להתייצב בבת אחת אל מצב הפוך. ובפרט כשמהפכה היא קיצונית, מקצה אחד אל הקצה השני.

והנה יוסף הצדיק אשר זה עתה היה בשפל המצב עבד בבית האסורים, מקום אשר אסירי המלך אסורים, יוצא בפתאום בבת אחת מבית פרעה כשהוא מלך על כל ארץ מצרים, טבעת המלך על ידו ורביד הזהב על צווארו, ובבת אחת נעשה זה העבד הנחות מושל בכל ארץ מצרים.

היינו שמשנתב בו המדרש ביוסף הצדיק, שעליו אמר הכתוב "מבית האסורים יצא למלך", ללמדנו זו המידה שהיתה בו ביוסף, שהיה ביכולתו לסגל לנפשו בבת אחת מהפכה אדירה, מתחתית השפלות עד רום המעלות. ולא נצרך לו שום 'תקופת הסתגלות' למצבו החדש, ולהמתין עד שישתקם משיבת בית הסוהר, ועד שיתרגל לבית המלכות. אלא התגבר בנפשו לחולל המהפכה העצומה בכל מהותו בבת אחת, ובכוח עצום התהפך ברגע אחד מעבד נבזה למלך אדיר.

ובא המדרש ללמדנו על כח מופלא זה, שהוא קיים ומקונן בכל נפש ישראל פנימה, שיש בו באיש ישראל כח מהפכה עצום, להתהפך בבת אחת מקצה לקצה. ואינו נצרך לתקופת הסתגלות ותהליך שיקום כטבעי בני אדם, אלא מסוגל הוא לפעול בנפשו ולהכיל את עוצם המהפכה בזמן קצר ביותר, ולהתייצב איתן במהרה על מצב החדש שנתחדש ונתהפך בו, עד שבזמן קצר ביותר נראה כמי שכאן היה מאז ומעולם באותו המצב.

ג

שורש כח התשובה להפוך מהות האדם בבת אחת מקצה לקצה

ויסוד זה הוא שורש כח התשובה שבישראל, שמצות התשובה שניתנה לישראל נותנת אפשרות וכוח לא רק לכפר על העבירות, ולהוציא את עצמו מן הרע, ולהיעזב מן העבירות שהיה שקוע בהם. – אלא יש בה גם כח מהפכה אדיר, ולהעביר את עצמו בבת אחת אל הקצה השני הקיצוני, להגיע עד רום המעלות.

כאשר מבואר בלשונו הזהב של הרמב"ם ז"ל בהגדרת הבעל תשובה (הלכות תשובה פ"ז ה"ו): "אמש היה זה שנאו לפני המקום, משוקץ ומרוחק ותועבה, והיום הוא אהוב ונחמד קרוב וידיד" עכ"ל ע"ש.

וסוגיא ערוכה היא לפנינו בפרק קמא דעבודה זרה (יז.), גבי רבי אלעזר בן דורדייא: "תניא, אמרו עליו על רבי אלעזר בן דורדייא, שלא הניח זונה אחת בעולם שלא בא עליה. פעם אחת שמע שיש זונה אחת בכרכי הים, והיתה נוטלת כיס דינרין בשכרה. נטל כיס דינרין, והלך ועבר עליה שבעה נהרות, בשעת הרגל דבר הפיחה, אמרה, כשם שהפיחה זו אינה חוזרת למקומה, כך אלעזר בן דורדייא אין מקבלין אותו בתשובה הלך וישב בין שני הרים וגבעות, אמר, הרים וגבעות בקשו עלי רחמים, אמרו לו עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו, שנאמר (ישעיה נד, ד) 'כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה'. אמר, שמים וארץ בקשו עלי רחמים, אמרו עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו, שנאמר (שם נא, ו) 'כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה אמר, חמה ולבנה בקשו עלי רחמים, אמרו לו עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו, שנאמר (שם כד, כג) 'וחפרה הלבנה ובושה החמה, אמר כוכבים ומזלות בקשו עלי רחמים, אמרו לו עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו, שנאמר (שם לד, ד) 'ונמקו כל צבא השמים' אמר, אין הדבר תלוי אלא בי, הניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכייה, עד שיצתה נשמתו. יצתה בת קול ואמרה, רבי אלעזר בן דורדייא מזומן לחיי העולם הבא וכו'".

"בכה רבי ואמר, יש קונה עולמו בכמה שנים, ויש קונה עולמו בשעה אחת. ואמר רבי, לא דיין לבעלי תשובה שמקבלין אותן, אלא שקורין אותן רבי" ע"כ.

הרי לפנינו מהפכה אדירה בסגולת התשובה, שזכה להתהפך בבת אחת מקצה אל קצה, ומתוך תפילה אחת שגעה בבכייה עד יציאת הנפש, הפך את עצמו מבעל עבירה הגדול ביותר שלא הניח אחת בעולם שלא עבר עליה, עד שבת קול מכרזת עליו להזמינו לחיי עולם הבא.

וכדמפורש בגמרא שלא דיין לבעלי תשובה בכפרה עוונותיהם שמקבלין אותם במחיצה שלמעלה, אלא אף "קורין אותו רבי", שהמכוון בקריאת שם 'רבי' הוא, כמי שישב על התורה ועל העבודה מאז ומעולם.

והיינו שלא רק שנעשה כמי שלא עבר כל אותם עבירות קשות וחמורות כלל, אלא כמי שהיה עושה במקומם בתורה ובמצוות, והפך עצמו למפרע ממה שהיה בתחתית השפלות נדון בצוואה רותחת, כאדם רם המעלה שקורין אותו רבי.

וכבר מצינו בשלהי מסכת יומא (פו:) בחינת התשובה המהפכת זדונות לזכויות, כמ"ש שם שבתשובה מאהבה זדונות נהפכו לזכויות. וכדיליף לה ריש לקיש התם מקרא דיחזקאל (לג, יט) "ובשוב רשע מרשעתו, ועשה משפט וצדקה, עליהם הוא יחיה" ע"ש.

ומהאי טעמא "בכה רבי", כאשר ראה מזה המעשה עד כמה גדול כוחה של "שעה אחת", ועד היכן מגיע כוח איש ישראל, לקנות את כל עולמו בשעה אחת בלבד, מה שאחרים עמלים ויגעים בשנים רבות וארוכות.

וכח זה השריש והחדיר יוסף הצדיק בישראל לדורות עולם, שיהיו יכולים לחולל בנפשם מהפכות גדולות ועצומות בבת אחת, כמו שהגדיר המדרש מידתו של יוסף הצדיק: "כי מבית האסורים יצא למלוך, זה יוסף". שמכוחו יכול איש ישראל בזמן קצר ביותר להתייצב הכן על עמדו במצבו החדש, ומכוח מידת יוסף הצדיק יכול להפוך עצמו ומהותו בבת אחת, מתחתית השפלות ועד רום המעלה.

ועוד נראה בעומק כוונת "בית האסורים", מקום אשר אסירי המלך אסורים, שרומז גם ברוחניות לאסירי המלך יתברך שמו, אלו האסורים בכבלי היצר הרע וכוחות הסטרא אחרא, כענין שנאמר (ירמיה מ, א) "והוא אסור באזיקים".

כי בעבירות מכניס האדם את נפשו תחת המאסר הרוחני רחמנא ליצלן, כאותם שאסורים תחת המזל, עיין היטב בסה"ק תולדות אדם פרשת ויישב (ד"ה או יאמר ויהי שם בבית הסוהר) ע"ש.

ואף מתוך בית האסורים הלזה, החדיר יוסף הצדיק בישראל את הכח לצאת מתוך אותו המאסר בבת אחת, למלוך מלכות עליון. ואף על בית האסורים הפנימי שבעמקי נפש פנימה, יש כוח באיש ישראל להתקיים "מבית האסורים יצא למלוך", להוציא את נפשו לחירות פנימית בבת אחת, ולצאת מרשת כבלי היצר הרע והסטרא אחרא הכובלים אותו בכבלי עני וברזל רחמנא ליצלן.

ועל כך מברכים אנו בכל יום ברכת "מתיר אסורים", דקאי נמי כלפי האסורים ברוחניות במאסר היצר והסטרא אחרא, ומדי יום ביומו ממציא להם השי"ת דרכי חירות, שיוכלו להוציא את עצמם מן המאסר הלז לחירות עולם.

ד

מהפכת בית חשמונאי בבת אחת מתכלית השפלות עד רום המלכות

וביסוד זה נראה לבאר "יוסף בגימטריא מלך יון", שבימי היוונים נצרכו החשמונאים להשתמש במידה זו שהשריש יוסף הצדיק בישראל. כאשר היו ישראל בזמן היוונים שקועים בעומק השאול בתכלית השפלות, עד שכמעט כבתה גחלת ישראל רח"ל, כאשר הארכנו בזה בנרות הקודמים, והיו על סף הייאוש המוחלט והאבדון חלילה.

והנה באו בית חשמונאי מעטים ממש מתי מספר, וחלושי כוח, מתגברים בעוז ותעצומות כנגדם, ובתוך תקופה קצרה אשר התגברו בכל כוחותיהם, אשר הערו למוות נפשם, וחוללו מהפכות אדירות מקצה לקצה. כאשר בבת אחת תכפום ניסים ונפלאות ותשועות גדולות, להדוף אותה מלכות גדולה ועצומה של 'מלך יון' שמשלו בכיפה. ובתוך זמן קצר להקים תחתם את מלכות בית חשמונאי.

ואף ברוחניות כמו כן, חוללו מהפכה אדירה בנפש ישראל, אחר שהיו היוונים ממלאים לב ונפש ישראל בטומאתם הקשה, כנרמז בסוד "טמאו כל השמנים שבהיכל". ובחכמה יונית שהחדירו בישראל דרדרו אותם מטה מטה להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך רח"ל. - עמדו כנגדם החשמונאים הכהנים הקדושים משרתי השם, לגרש כל אותה טומאה, וחינכו וטיהרו מהרה את בית המקדש, ואת כל ישראל. כאשר בנו בניך לדביר ביתך, ופינו את היכלך, וטיהרו את מקדשך, והדליקו נרות בחצרות קדשך".

וכיצד היה בכוחם של החשמונאים לבצע בתקופה קצרה שכזו מהפכות אדירות כאלו, לא רק בניצחונות המלחמות, כי אם גם להעלות ולרומם קרן ישראל מעלה מעלה, בקדושה ובטהרה. - לזה נצרכו למידתו של יוסף הצדיק, שהוא השריש בישראל זה הכח כמו שנתבאר, שיוכלו ישראל קדושים בהתגברות איתן לקפוץ כמה וכמה מעלות בבת אחת, ולהתהפך בתוך זמן קצר ביותר מתכלית השפלות עד מלכות עליון, ומן הצרה הגדולה שהיה צר להם לישראל מאוד, עד ישועות ונחמות בנסים ונפלאות גדולות.

וכבר מצינו מעין זו המהפכה הגדולה בעת יציאת מצרים, שהיו ישראל שקועים עד צוואר בטומאת גלות מצרים. כמו שנאמר בהם (שמות יב, לט) "ולא יכלו להתמהמה", ופירשו בספרים הקדושים מכתבי האר"י ז"ל, בביאור

טעמא דמילתא שלא יכלו להתמהמה. מחמת התגברות טומאת קליפת מצרים, שהיתה מתגברת והולכת כנגדם, והיו נשקעים בעומק טומאתם מדחי אל דחי, עד שהגיעו כבר אל תוך מ"ט שערי הטומאה, רחמנא ליצלן. ואילו היו מתמהמהים ישראל בתוככי אותה גלות עוד רגע אחד היו נופלים חלילה אל שער הנו"ן שבטומאה, שממנו אין תקומה וגאולה. ואם היו נופלים בו כבר לא היה אפשרות להעלותם, ולא היה במה ובמי לאחוז ולתפוס בנפש ישראל מתוך המצרי, כי היו מתחברים כאחד עם הטומאה.

ולפיכך משום הכרח זה נגלה עליהם מלך מלכי המלכים בפתאום, ובבת אחת משך והעלה אותם מבור תחתיות לגאלם ולרוממם מקצה אל קצה עד רום המעלות.

כאשר נודע מה שייסד האריז"ל, שבליל הסדר זכו ישראל והעלו אותם עד מ"ט שערי קדושה. ויסוד זה הוא שורש 'ציאת מצרים' שיש בח כוח גאולה נצחי לדורות עולם לכלל ולפרט, שמיסודו מהפכים ישראל את עצמם בבת אחת מעבדות לחירות ומשעבוד לגאולה, הן בגאולה הכללית והן בגאולה הפרטית, להתהפך בבת אחת מקצה לקצה, ומבירא עמיקתא לאיגרא רמא.

ועד כדי כך חזינן עוצם כוחה של המהפכה שבגאולת מצרים, שבעת שעמדו על הים ואמרו שירה, נאמר עליהם (מכילתא בשלח ב): "ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי בנבואתו". והובא בפירוש רש"י דשירת הים (שמות טו, ב). והרי, שבבת אחת התהפכה דרגתם מקצה לקצה, והשפחה שעל הים השיגה מדרגות נבואה שלא השיגו נביאים גדולים במראות הנבואה.

וכמו כן היתה מהפכת גאולת בית חשמונאי, שבזמן קצר ביותר חוללו מהפכות אדירות, ורוממו את ישראל מעומק הטומאה עד עפר, אל המעלה העליונה בקדושה וטהרה, כשזכו לאור באור החיים בהארית פך השמן בנס ופלא לשמונת ימים.

ה

חילוק יסודי בין חג הפסח שהוא באתערותא דלעילא לחג החנוכה שהוא באתערותא דלתתא – ובוזה גדול החנוכה מן הפסח

ברם נראה, שחילוק עצום יש ממהפכת גאולת מצרים למהפכת גאולת בית חשמונאי, דהנה בחג הפסח התחוללה כל אותה מהפכה "באתערותא דלעילא", כאשר האריכו בזה בספרים הקדושים מיסודו של האריז"ל, שבחג הפסח יורד הכל ובא באתערותא דלעילא, כי בליל הסדר זוכים ישראל להתעלות עד מ"ט שערי קדושה באתערותא דלעילא. וכאשר היה בעת גאולת מצרים שלפתע פתאום נגלה עליהם מלך מלכי המלכים להעלותם מעומק בור ודות. אף כי מצידם של ישראל לא היו ראויים לזה עדיין כלל, ולא הם שעוררו לדלג עבורם עת קץ, כי אם מחמת שבועת הקב"ה לאבות הקדושים באה עליהם כל אותה מהפכה מלעילא. כמבואר להדיא בפסוקים ריש פרשת וארא (שמות ו, ד-ה) שהתחייב להקים את בריתו אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב, ומצד זכירת אותה ברית בא לגאלם, והם מצידם לא עשאוה מאתערותא דלתתא.

אולם בימי החנוכה, חוללו החשמונאים את כל אותה מהפכה אדירה "באתערותא דלתתא", לא מצד זכירת ברית האבות ושבועתו יתברך מלמעלה. כי לא היתה להם לישראל אז שום זכות להיגאל מלעילא, ולהוציאם מצרה לרווחה, ואם באנו לדין הרי הלכו ישראל וירדו יותר ויותר בעומק טומאת יון, ולא נמצא להם שום זכות עצמית או זכות אבות, להרים אותם מלמעלה.

אלא נעשה כל אותה מהפכה מכוח "אתערותא דלתתא", ומתוך מסירות נפש עצומה, שמסרו החשמונאים את נפשם למען קידוש שמו יתברך, והיו הולכים אל המלחמה בכוח עצום בלא שיהא הניצחון בטוח בידם מראש, ורק מצידם שמרו על אש קודש שבקרבם לצאת וללחום מלחמת ה' בגיבורים, עד שהיו עושים באתערותא דלתתא כל אותה מהפכה עצומה.

וזאת המשיכו על עצמם מכוחו של יוסף הצדיק ע"ה, כמו שהתבאר שהוא החדיר בישראל כוחות מהפכות אדירות בזמן קצר מאוד, וישראל מלמטה היו מעוררים כל כח הניסים והנפלאות והתשועות, כשראו מלמעלה גודל מסירות נפשם של המכבים שיוצאים ומתגברים כנגד כוחות הטומאה בעוז ותעצומות זכו לאור הנסים והנפלאות, שיסייעו בידם מן השמים, כי באתערותא דלתתא איתער עובדין דלעילא כנודע.

ונמצא אם כן מצד זו הבחינה, גודל כוח החנוכה מחג הפסח, כי בחנוכה נעשה הכל מתוך אתערותא דלתתא, ויש בו כוח עצום להפוך הכל מצד האדם למטה, אף בעת שאין נשפע עליו מלעילא. מה שאין כן בניסי חג הפסח, שהכל נשפע רק באתערותא דלעילא.

ותו נראה בחילוק שבין הארת אותה מהפכה מאתערותא דלעילא, או מאתערותא דלתתא. על פי מה שייסד זקני הק' זצוקלה"ה בתולדות אדם (ריש פרשת תצוה) וזל"ק: "הנה יש ב' מיני מדרגות, אחד הוא מה שנותנים לאדם בטבע מעת בריאתו, שכל ומידות לעבוד בהם את השם יתברך. והב', הוא מה שנותנים לו בעת שעובד את ה' עבודה תמה, אז מוסיפין לו שכל ומידות, אף שאין בטבעו וכלי הגוף להשיג זה".

"והנפקא מינה בין ב' הנתונים הללו הוא, כי מה שנותנים לו בעת בריאתו, אף על פי שאין עובד בהם את ה' כראוי ח"ו, מכל מקום אינם מתקלקלים לגמרי, מפני שהלכו על ידי הטבע, והנם שם. מה שאין כן כשנותנים לו בעת עבודתו, הוא רק לצורך עבודה, ואם אינו מתנהג בזה כראוי, נוטלים ממנו לגמרי".

"והדרגה ב' הנ"ל, הוא כמו דמצינו גבי יוסף, דכתיב ביה (תהלים פא, ו) 'עדות ביהוסף שמו וכו' שפת לא ידעתי אשמע', אשר בא גבריא אל ולמדו שבעים לשון בלילה אחת (סוטה לו:), מפני שהיה צריך לזה שיתקדש אז שם שמים על ידו. ולמדהו בלילה אחת, אף על פי שאי אפשר בכלי הגוף ללמוד השבעים לשון בזמן קצר. כמו כן הוא ממש באיש אשר עובד את ה' כראוי לפי שכלו בתולדותיו, אז מוסיפין לו שכל על שכלו, והשגה על השגתו, אף על פי שאי אפשר בכח אנושי להשיג זה" עכ"ל ק".

הרי שלמד מתוך פרשא דידן, שזכה יוסף ללמוד בלילה אחד כל שבעים לשון, שהוא למעלה משכל אנושי, רק זה נשפע אליו מאתערותא דלעילא, שכאשר עושה ישראל מצידו כל מה שביכולתו מלתתא זוכה שמשפיעים עליו מלמעלה מדרגות והשגות עצומות מלמעלה יותר מכפי טבעו וכישרונו.

אך ביאר נפקא מינה רבתי בין הנך תרתי השפעות, שאותו שפע שמקבל האדם במתנה מן השמים, הרי הוא מוחזק בידו רק בכל עת שנצרך לו ומשתמש בו, ובאם יעזבנו ולא ישתמש באותם מדרגות מופלאות שהעניקו לו מן השמים, הרי הם יפקעו ויתאדו ממנו, ולא יישאר מהם מאומה בידו, כאשר לא עמל ולא יגע עליהם בקניינם, וכמו שבאו כן ילכו, ולא נודע כי באו אל קרבנה.

מה שאין כן בדבר שהאדם עמל וטרח ויגע בו, הרי זהו קניינו ונחלתו הנשאר בידו תמיד. וגם אם יפול הנופל ממנו בעתותי הירידה, ולא ישתמש באותו קנין שסיגל בעמלו לעצמו, הרי עד מהרה יוכל לחזור אליו, ולהתעלות אל אותה דרגה, שהרי הכוח הזה קיים בנפשו מצד עצמו.

ובזה מבואר גם כן החילוק שבין פסח לחנוכה, דחזינן באותם השגות נפלאות שזכו ישראל ביציאת מצרים באתערותא דלעילא, בהארת חג הפסח וקריעת הים, ומעמד הנשגב של מתן תורה בסיני, שעד מהרה נפלו מאותם מדרגות בחטא העגל, ונפלו מהרה מכל מדרגותיהם, "עד שהמלך במסיבו נרדי נתן ריחו" (שה"ש א, יב).

ואילו במהפכת אתערותא דלתתא שבימי החשמונאים, מבואר להדיא ברמב"ם ריש הלכות חנוכה (פ"ג ה"א): "והושיעו ישראל מידם, והעמידו מלך מן הכהנים, וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנה" עכ"ל. הרי שלא התנדפה אותה הארה מהם יותר ממאתים שנה, והחזיקו ישראל בעוז ותעצומות בכוח אותה מהפכה ונשארה בידם.

ומובן לפי דברי קדשו, שכאשר מעוררים מלמטה בכל הכוחות שיש בידו של אדם באתערותא דלתתא שאז זוכים להשיג המתנות מלמעלה גם מחוץ לגדרי הטבע והכוחות שלפי האדם. – באשר זכו גם בימי חשמונאי ובניו, אחר אשר הערו למוות נפשם, ויצאו חצץ למלחמת הקודש כנגד מלכות יון הרשעה, שהשפיעו להם את ניסי פך השמן למעלה מדרך הטבע.

וגם עצם מציאת פך השמן זכו אליה בזכות שהחלו הם לעורר מצידם את האתערותא דלתתא, כדמדויק בלישנא דברייתא (שבת כא:): "בדקו ולא מצאו אלא פך אחד וכו'", היינו שהם מצידם בדקו וחיפשו אחריו, ולא אמרו נושא שאין בנמצא שמן טהור, אלא בדקו וחיפשו בחיפוש אחר חיפוש, ועשו היגיעה מצידם באתערותא דלתתא, ובכך זכו אחר כך שיעניקו להם במתנה מן השמים להשיג בדרך נס, שהמציאו לפניהם אותו פך שמן טהור המונח בחותמו של כהן גדול, לעשות בו נס שמונת ימים.

גודל חביבות נרות חנוכה והוא היום טוב המעמיד את ישראל בגלות

ובנתיבות זה המאמר יתיישב בדרך נוסף מה שהובא בנרות הקודמים (נר ג'), מלשון הרמב"ם בהלכות חנוכה (פ"ד הי"ב): "מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד, וצריך אדם להיזהר בה כדי להודיע הנס, ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו. אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה, שואל או מוכר כסותו, ולוקח שמן ונרות ומדליק" עכ"ל.

והתבאר בזה, שאף כי העלה הרב המגיד שם, וז"ל: "נראה שלמדו ממה שנתבאר פ' ז' מהלכות חמץ ומצה, שאפילו עני שבישראל לא יפחות מד' כוסות, והטעם משום פרסומי ניסא וכו'" עכ"ל. – מכל מקום עדיין האריך הרמב"ם בלשונו הצח בהלכות חנוכה הרבה יותר ממה שכתב גבי ד' כוסות, שכאן כתב שהיא חובה למכור כסותו, וכן שהיא "מצוה חביבה עד מאוד", מה שלא כתב שם כלל.

אמנם על פי המבואר במאמר זה אתי שפיר היטב, שכן כאן נעשה הכל באתערותא דלתתא, שלא כניסי יציאת מצרים שהיה הכל באתערותא דלעילא. ואם כן כאן זכו ישראל בדין, מצד עבודתם ויגיעתם העצמית, כשלא השפיעו להם מן השמים, במסירות נפש להעלות ולרומם את ישראל. ועל שכיוצא בזה קיימא לן בפרק המפקיד (ב"מ לח.): "אדם רוצה בקב שלו מתשעה קבים של חבירו", ופירש רש"י טעמא דמילתא: "קב שלו, חביבה עליו, על ידי שעמל בהן" עכ"ל.

ובזה מבואר שפיר לשון הרמב"ם שמצות חנוכה חביבה היא עד מאוד, מה שלא כתב בפסח. אף ששם היו אולי ניסים גדולים יותר, בשידוד מערכות הטבע בשמים ובארץ. מכל מקום רוצה אדם בקב שלו, החביבה עליו ביותר, על ידי שעמלו וטרחו בה, להמשיך עליהם את הכל באתערותא דלתתא. מיושב לפי זה מה שתמה שם בלחם משנה על הרב המגיד, מאי כל שכן איכא בנר חנוכה יותר מד' כוסות, ובהאמור אתי שפיר.

והנה מבואר בספרים הקדושים, שימי חג החנוכה הקדושים הללו, מעמידין ומקיימים את ישראל בגלות, ואילולי חג החנוכה אין לישראל אפשרות קיום בקושי מר הגלות, וכבר ביארנו בזה בלילות הקודמים בכמה פנים. ובנתיב דרכנו עתה נראה, שנוסך חג החנוכה בישראל את זה הכח המבואר, שהמשיכו החשמונאים מיוסף הצדיק, שהוא בחינת 'כנגדו' של מלך יון, ואפשרות ההפיכה העצומה בבת אחת מקצה אל קצה, כאשר לימד והשריש בנו יוסף הצדיק מבית האסורים יצא למלך.

ואף אנו בתוקף גלותנו כיום צריכים לזה הכוח, שהנציחו החשמונאים לדורות עולם, כדי שיוכל איש ישראל להוציא את עצמו מכל מצב שלא יהא נתון בו. גם אם חלילה נפל בעמקי שאול תחת, יכול ברגע אחד ובבת אחת לתפוס את עצמו להשליך הכל מנגד, ולרומם עצמו עד רום המעלות, כמו שעשה רבי אלעזר בן דורדייא בשעתו.

ובפרט בעמדנו כה בתוקף ימי החנוכה הללו, המאירים באורם הגדול לבית ישראל, שהמשיכו מלכות בית חשמונאי הכוח הגדול הזה לדורות עולם. כאשר "קבעום ועשאום" (שבת שם) לימים טובים ומועדים לדורות עולם. כדי שבכל שנה ושנה בהגיע ימי החנוכה יתעורר אורם מחדש להאיר בלב ונפש ישראל בכלל ובפרט, לתת בו כח גבורה עצום, כמו שהתגברו החשמונאים בשעתם, להתהפך ולהתנער עצמו בבת אחת מכל מיני חבילין דמעיקין, הן בגוף והן בנפש, לרומם את עצמו משפל המדרגה אל רום המעלה, ולהחזיק בו מעמד איתן בכח אתערותא דלתתא. וגם באופנים כאלו שאין זכות בידו לקבל במתנה מן השמים, ובעניינים שלא סייעו מתחילה בידו מלעילא, הרי יוכל הוא בכוח אתערותא דלתתא, כשיתעצם בתשובה ובתפילה, לזכות לשבר כל המחיצות של ברזל המפסיקות בינו לבין אביו שבשמים, ולהמציא חסדים מגולים וטובים יותר מגדרי ההגבלה הראויה עבורו, כדרך שזכו ישראל בימים ההם בזמן הזה להארת הניסים הגדולים, להתהפך מן החשכות הגדולה לאור הגנוז הנערב להאיר עיניהם ולבם של ישראל כמו שנתבאר בעזה"ת.

ותו נראה בחינה נוספת בכוונת "יוסף בגימטריא מלך יון", שמכוחו נוכל להכניע קליפת יון. כי יוסף הצדיק היה עומד בגלותו בתכיפת הייסורים התמידים אשר תכפוהו בזה אחר זה, ואף על פי כן עמד בכולם ולא התבולל חלילה ולא נפל ברוחו.

כענין הניסיון עם אשת פוטיפר שנמשך י"ב חודש, כדאיתא בגמרא יומא (לה:): "אמרו עליו על יוסף הצדיק, בכל יום ויום היתה אשת פוטיפר משדלתו בדברים, בגדים שלבשה לו שחרית לא לבשה לו ערבית, בגדים שלבשה לו ערבית לא לבשה לו שחרית. אמרה לו, השמע לי. אמר לה לאו, אמרה לו הריני חובשתך בבית האסורין, אמר לה

'ה' מתיר אסורים'. הריני כופפת קומתך, 'ה' זקף כפופים', 'הריני מסמא את עיניך' ה' פוקח עיוררים. נתנה לו אלף ככרי כסף, לשמוע אליה לשכב אצלה להיות עמה, ולא רצה לשמוע אליה" ע"כ.

והניסיונות התמידיים הרודפים את האדם בלא מנוחה קשים שבעתיים, כאשר אינו מוצא מנוח לנפשו אף לא לרגע. וכבר העידו בזה תנאים ואמוראים שלא יוכלו לעמוד בניסיונות ייסורים התמידיים של דורו של שמד, כדאיתא במדרש (שיר רבה ב, כ): "אמר רבי חייא בר אבא, אם יאמר לי אדם תן נפשך על קדושת שמו של הקב"ה אני נותן, ובלבד שיהרגוני מיד, אבל בדורו של שמד איני יכול לסבול. ומה היו עושים בדורו של שמד, היו מביאין כדוריות של ברזל ומלבנין אותן באש, ונותנין אותן תחת שיחיהן, ומשיאין נפשותם מהן, ומביאין קרטיות של קנים ונותנין אותן תחת צפרנן, ומשיאין נפשותיהם מהם" ע"כ.

וכבר הבאתי כמה פעמים מ"ש בשיטה מקובצת כתובות (לג): שייסורים שאין להם קצבה יותר קשים ממיתה על קידוש השם. וז"ל: "אילמלי נגדוהו לחנניה מישאל ועזריה פלחו לצלמא. והקשו התוס' (שם), תימה מנא לן, דהא אמרינן בהרואה (ברכות סא): כשהוציאו את רבי עקיבא אמר, כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה, אימתי יבא לידי ואקיימנו, 'בכל נפשך' (דברים ו. ב). אלמא משמע דבכל נפשך מיירי אפילו היו מייסרין את האדם ביסורין קשין, דומיא דרבי עקיבא שהיו מסרקין בשרו במסרקי ברזל, וכל שכן לנגודי".

"ובקונטרסין כתוב וזה לשונם, אלמלי נגדוהו. פירש ה"ר אליעזר, דלא חייבה תורה אלא למסור עצמן למיתה, כדכתיב 'בכל נפשך', אפילו הוא נוטל את נפשך. אבל להחמיר עליהם יותר ממיתה לא היו חייבים, ויפה פירש. ומה שהקשה עליו רבינו תם ז"ל מרבי עקיבא וחבריו, שסרקו את בשרו במסרקות של ברזל ולא פלח. נראה לי, דלא קשה מידי, דהתם הכאה שיש בה קצבה היא, דכיון שסרקו את בשרו ברור הוא שימות במיתה גמורה במהרה. והיא היא כוונתו נוטל את נפשך. אבל הא דאמר רב אלמלי נגדוהו כו' פירושו הכאה בלא מיתה קאמר, כגון שהניחום שנה או שנתיים ויכו אותם בכל יום והוא הכאה שאין לה קצבה, שהיא חמירא יותר ממלקות ומיתה. ובהא לא חייבתו תורה דלאו נוטל את נפשך הוא" עכ"ל.

והרי שייסורים שאין להם קצבה ומתמידים כל העת קשים ביותר, ובכך היה יוסף הצדיק צריך לעמוד איתן כנגדם, תמיד כל העת לעמוד על משמרת קדושתו, ובכל מה שצריך לעמוד בנסיונותיו התכופים, הן במה שנמכר לעבד, ובבית פוטיפר, ובבית האסורים.

ובכך השריש יוסף הצדיק כח זה בישראל, לעמוד איתן כנגד כל הייסורים והניסיונות התמידיים הרודפים אותם חרמה בימי גלותם.

ולפיכך גם בימי החשמונאים היו במצב כעין זה, כאשר לא נתנו להם היוונים שום מנוחה, רק רודפים אותם כל העת בגזירותיהם. כענין שדרשו במדרש (שמו"ר כו, א) "ולא נחתי (איוב ג, כו) – מיון" ע"ש. כי היו היוונים מחדשים עליהם בגזירותיהם חדשים לבקרים, ומציפים אותם בחכמה יוונית ותרבות יוונית תמיד, בלא שיהיה להם מנוחה מהם, עיין סעודה ג' מה שנתבאר בזה באורך, דמהאי טעמא גזרו עליהם במצוות השבת חודש ומילה, עיין שם.

ומכוחו של יוסף הצדיק היו החשמונאים יכולים לעמוד כנגד היוונים, שהשריש והחדיר בישראל הכוח לעמוד איתן כנגד הייסורים והניסיונות התמידיים. וכן יכולים אנו בגלותנו כיום בעקבתא דמשיחא, לעמוד איתן בניסיונות הקשים שהעולם מתמלא כל העת בטומאה ואפקירוסות המתחדשים עלינו תדיר חדשים לבקרים.

והראוני בסה"ק ישמח ישראל צוקללה"ה (חנוכה אות א), שבכוח חג החנוכה להמציא התיקון גם לחוטאים והפושעים הקשים ביותר, ואפילו בעבירות חמורות ביותר הפוגמים בעומק פנימיות האדם, ובכוחם לחדור ולפגום גם בנקודה הפנימית של האדם. מכל מקום בכוח החנוכה יש להמציא להם תיקון, עיין שם באורך, וכבר נדברנו מזה לעיל נר ראשון עיין שם היטב. וכמו שנתבאר שגדול חג החנוכה אפילו מניסי יציאת מצרים, שבכוחו לחדור לעומק השאול ממש, ויורד אף למטה מעשרה, מקום שלא ירדה שכינה מעולם כנודע.

ולפיכך עלינו לנצל מאוד כוחות המופלאים הללו של חג החנוכה, להעלות ולרומם הנפש לתכלית טוב. יהא רעווא שנזכה מהרה לאורו של משיח, אשר יוציא ויגאל את ישראל בבת אחת מעמקי הגלות אל הגאולה השלמה, במהרה בימינו אמן.

לקבלת הגליון במייל שילחו מייל m073251213@gmail.com